

**CONSTANTIN NOICA AND EUGENIO COSERIU
ON LANGUAGE AND POETRY**

**CONSTANTIN NOICA Y EUGENIO COSERIU
SOBRE EL TEMA LENGUAJE Y POESÍA**

**CONSTANTIN NOICA ȘI EUGENIU COȘERIU
DESPRE TEMA LIMBAJ ȘI POEZIE**

Dorel FÎNARU

Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava, România

dorelfinaru@yahoo.com

Abstract

The two most outstanding Romanian philosophers of language, Constantin Noica and Eugenio Coseriu, have confluent – and sometimes identical – opinions on the relation between poetic language and human language itself. Furthermore, in the comments he performs on texts, Constantin Noica practices a type of hermeneutics of meaning which is very similar to the one that was theorized and practiced by Eugenio Coseriu.

Resumen

Los más importantes filósofos rumanos del lenguaje, Constantin Noica y Eugenio Coseriu, tienen opiniones convergentes – y a veces idénticas – sobre la relación entre el lenguaje como tal y el lenguaje poético. Fuera de eso, Constantin Noica practica, en sus comentarios de textos, un tipo de hermenéutica del sentido muy similar a la que teoriza y practica Eugenio Coseriu.

Rezumat

Cei mai mari filozofi români ai limbajului, Constantin Noica și Eugeniu Coșeriu, au păreri convergente, uneori identice, în privința raportului dintre limbajul ca atare și limbajul poetic. În plus, Constantin Noica practică în comentariile sale asupra textelor un tip de hermeneutică a sensului care seamănă foarte mult cu cea teoretizată și practică de Eugeniu Coșeriu.

Key words: *philosophy of language, text linguistics, hermeneutics of meaning, poetic language, fundamental utterance*

Palabras clave: *filosofía del lenguaje, lingüística del texto, hermenéutica del sentido, lenguaje poético, decir fundamental*

Cuvinte cheie: *filozofie a limbajului, lingvistică a textului, hermeneutică a sensului, limbaj poetic, rostire fundamentală*

Cei mai importanți filozofi români ai limbajului, Constantin Noica și Eugeniu Coșeriu, au perspective asemănătoare, uneori identice asupra limbajului ca formă fundamentală a culturii umane, cât și asupra raportului dintre limbajul ca atare și limbajul poetic. Dacă teoria limbajului și lingvistica generală încearcă să răspundă întrebării *cum* funcționează limbajul în general și mai ales limbajul sub forma istorico-socială a limbii (a limbilor) sau cea individuală a textului/discursului, în schimb filozofia limbajului pune întrebarea *ce* este ființa în sine a limbajului, *care* este sensul

limbajului ca atare sau a limbajului sub forma limbii și a textului. În plus Constantin Noica practică în comentariile sale de texte literare un tip de hermeneutică a sensului foarte asemănătoare cu cea teoretizată și practică de Eugeniu Coșeriu, deși sursele directe sînt Martin Heidegger pentru Noica și Antonino Pagliaro pentru Coșeriu. [1]

Filozofia lui Noica, cred unii exegeți, reprezintă răspunsul românesc la tradiția greacă clasică și are capacitatea de-a transmite drama rațiunii moderne, care și-a pierdut unitatea originară. Ca exemple ale preocupării pentru drama rațiunii, sînt amintite „ideea de Unu și Multiplu; ideea de holomer inițial, în care Generalul și Individualul, ca termeni ai Ființei, se află în indistinție ontologică; ideea unui holomer final, în care Individualul și Generalul se regăsesc, prin împlinire reciprocă; diferența dintre culturile spiritului și ale sufletului; radiografia bolilor spiritului – ca expresie a dramei rațiunii, dar și a ființei neîmplinite, aflată mereu în căutare, ființa nesaturată care este mereu în căutarea unui termen.” [2] De aici vine și permanenta aspirație către regăsirea unității originare a logos-ului, aspirație regăsită și în structura trihotomică extrem de complexă a viziunii lui Eugeniu Coșeriu asupra limbajului.

Lingvistica lui Coșeriu nu e doar o *altă* lingvistică structuralistă, ci o lingvistică ce anticipă sau integrează creativ și de multe ori polemic orientările specifice tuturor marilor școli lingvistice ale secolului al XX-lea și ale începutului de secol XXI: școala structuralistă (inclusiv glosemată), cea generativ-transformațională, orientarea pragmatică, lingvistica textuală și/sau analiza discursului. Integralismul lingvistic implică o atitudine antipozitivistă extrem de originală, modernă și unitară, care recuperează tot ceea ce a fost eliminat sau pus între paranteze îndeosebi de către structuralism. Această orientare, care în mod normal ar trebui să domine lingvistica secolului al XXI-lea, ar putea fi definită, în esență, ca un poststructuralism polifonic cu un puternic fundament și cu frecvente inserții de teorie și filozofie a limbajului (ca, de pildă, concilierea viziunii saussuriene a limbii ca sistem de opoziții funcționale cu viziunea humboldtiană, de sorginte aristotelică, a limbajului ca *enérgeia*, ca sistem dinamic, ca activitate creatoare).

Răsturnînd scala graduală *concept – judecată – raționament* și, implicit, echivalentul lingvistic *cuvînt – propoziție – frază*, Noica crede că „în vorbirea logică obișnuită, nu ar trebuie spus: *concept – judecată – raționament*, ci invers: *raționament – judecată – concept*, ca și cum cu adevărat (iar așa sugera Hegel) conceptul ar fi la capăt, ca o densificare extremă a cîmpului logic, cu cei trei termeni acum întrepătrunși, «compenetrați».” [3] Altfel spus, cuvîntul concentrează în sine vorbirea, așa cum ghinda de care vorbea Eminescu purta în sine pădurea de stejari.

Asemenea lui Coșeriu, Noica sesizează precaritatea judecății bipolare, în care sînt prezenți doar doi dintre termenii fundamentali: „judecata este, în natura ei, o formație ținînd de «precaritatea» logicului. Ea este o formație logic neîmplinită și nesaturată, iar pînă și judecata reprezentată de concluzia silogismului deși pare plină, este doar implicit saturată. În fiecare judecată a apar numai doi dintre termenii fundamentali, în timp ce al treilea creează, prin lipsa lui, precaritatea. Dar ca și în cazul ontologiei ori al maladiilor spiritului, deschiderea către al treilea termen face viața (sau un aspect de viață al) judecății. În măsura tocmai în care judecata se deschide către al treilea termen, ea va putea fi mînuită logic, sau va putea avea singură un dinamism logic.” [4] Astfel procedează în lingvistică și în filozofia limbajului Eugeniu Coșeriu, înlocuind perspectiva dihotomică a gîndirii unor precursori sau contemporani celebri, precum Saussure, Hjelmslev sau Chomsky cu structuri trihotomice, întreaga structură, dealtminteri extrem de complexă, a edificiului lingvisticii sale integrale construindu-se pe formula C^3_n .

Stilistica „devierii”, adică acea concepție prin care limba unui scriitor este văzută ca *deviere, uz particular, originalitate* față de *limbajul curent*, este o concepție sterilă și ineficace tocmai în situația în care e pusă să descrie limbajul marilor creatori: „E imposibil, de exemplu, să caracterizezi limba lui Eminescu drept uz lingvistic special în interiorul limbii române. Limba marilor poeți pare a coincide pur și simplu cu limba istorică, ca realizare a posibilităților deja date în aceasta. Tot așa, și o limbă istorică este, apoi, într-un anumit sens, identică *limbajului poetic* care îi corespunde, și de aceea nu este lipsit de sens să numești româna *limba lui Eminescu*, italiana *limba lui Dante* sau engleza *limba lui Shakespeare*.” [5] În concepția lui Noica, așa-numitele *rostiri fundamentale* au capacitatea de a duce către o trans-stilistică, o *altă* stilistică decît cea formală, exterioară lucrurilor. Pentru a exemplifica, Noica apelează la un exemplu românesc din plan literar care, după părerea sa, pune în lumină calitățile stilistice ale rostirilor fundamentale. E vorba de poezia *Eminescu* a lui Marin Sorescu: „Ce exprimă poezia în chestiune, sortită să rămînă

antologică? Exprimă tocmai «aplicarea» unor determinații – toate aspectele realității românești dragi nouă – asupra unei realități individuale: Eminescu. Nu e nevoie să amintim poezia; este suficient să-i redăm structura. *Se poate face poezie chiar și cu rostirea fundamentală sortită să ducă la simple aspecte de civilizație. Căci poezia trece prin toate rostirile omului și ale lucrurilor, așa cum trebuie să treacă formal logica.*” [6]

Vorbind despre neologismul *natură*, dar și despre menținerea sinonimului său *fire*, mult mai vechi, Noica se întreabă care e rostul menținerii unei zone semantice „incontrolabile”, prezentă în cuvântul mai vechi. Aceasta se întâmplă pentru că, așa cum spunea Eminescu, nu noi sîntem stăpîni limbii, ci limba e stăpîna noastră, iar limba română pur și simplu „nu a vroit și nu vrea să se lepede de acest cuvînt”. Observațiile de natură filozofică se îmbină constant cu cele care țin de etno-, socio- și psiholingvistică: „Cînd mergi prin natură – spune Noica parafrazîndu-l pe Heidegger – mergi prin cuvîntul *natură*. Dar n-ar putea fi și invers? Cînd mergi prin cuvîntul *fire*, nu mai mergi prin natura pustiită, te pregătești să mergi prin fire cu adevărat.” [7] Revoluția tehnică din a doua jumătate a secolului al XX-lea nu a distrus *firea românească*: „cîte un străin vine să ne spună că e miraculos cum am reușit să împăcăm noul cu vechiul, cum am reușit să păstrăm tradițiile folclorice sau tradițiile pur și simplu, înnoindu-ne; noi am spune: cum am reușit să păstrăm firea și firescul în marea noutate a veacului.” [8]

În *Teze despre tema „limbaj și poezie”* Coșeriu ajunge la concluzia că „limbajul poetic reprezintă deplina funcționalitate a limbajului și că, prin urmare, poezia (*literatura* ca artă) este spațiul desfășurării integrale, al plenitudinii funcționale a limbajului.” [9] Din această perspectivă, nu limbajul poetic reprezintă o *deviere* față de limbajul normal, ci mai degrabă limbajul curent e cel care reprezintă, prin restrîngere, o *deviere* față de plenitudinea limbajului.

Noica afirmă și el că nu *deviere* și *ambiguitate*, cum susțin poeticienii moderni, ci *exactitate* degajă limbajul poetic veritabil. Să-l urmărim pe Noica interpretînd cîteva versuri eminesciene din postuma *Numai poetul...*, scrisă în adolescență: „Noi sîntem cei care numărăm anii? Sau ne numărăm anii pe noi? La fiecare început de an de gîndim la trecerea timpului. Dar nu cumva se gîndește Timpul la trecerea noastră? Așa i se pare lui Eminescu, [...] iar toate trec laolaltă cu noi, spune el, «Ca și miile de unde,/Ce un suflet le pătrunde,/Treierînd neconținut/Sînul mării infinit»

Ce exact vorbește poezia, cînd poezie este! Nu știm bine ce e timpul și nici ce trebuie să numim suflet; dar din două imprecizuni, alăturarea poetică poate face exactitatea însăși. Căci timpul nu e ceva în afara lucrurilor, e un suflet al lor; dar nu e nici ceva înăuntrul lucrurilor doar, ci tocmai ceea ce le pătrunde. Și ce face sufletul acesta, pătrunzînd cu tăișul lui în lucruri? Le cosește, le seceră? Dar numai Moartea face așa. Timpul le «treieră». El preia lucrurile abia cînd sînt coapte de tot și le ia rodul, pe care tot el l-a ajutat să se împlinescă, în timp ce sînul care a purtat rodul seacă și se trage îndărăt, în «marea infinită».” [10] Hermeneutica aceasta amintește frapant de tipul de hermeneutică a sensului pe care o practică Heidegger interpretîndu-i pe Hölderlin, pe Rilke și pe Georg Trakl [11], sau pe care o utilizează Coșeriu interpretînd rugăciunea *Tatăl nostru* și texte ale unor scriitori precum Eschil, Safo, Cervantes, Kafka, Kavafis sau Ion Barbu.

A da nume lucrurilor înseamnă, dincolo de materializarea și eliberarea gîndirii, a introduce ordine în univers, în cel material, dar și în cel spiritual: „Dincolo de ușurarea adusă de vorbire, ca descătușare a gîndului sau ca mărturisire și proiectare a suferinței proprii pe ecranul artei literare, există o alinare directă, imediată, prin cuvinte pure și simple. A da nume lucrului, a spune patimii «patimă» și urîtului «urît» înseamnă de la început a îmblînzi și a stăpîni, într-un fel, de nesuferitul. Urîtul capătă formă, devine *formosus*, aproape «frumos» după limba noastră.” [12] Coșeriu gîndește la fel ca Noica: „Limbajul e cel care conferă *existență* lucrurilor: el nu este o nomenclatură pentru clase de lucruri recunoscute dinainte ca atare. Bineînțeles, limbajul nu creează *entitățile*, ci le creează *ființarea*: le face să fie *într-un fel sau altul*, le face să fie *acesta* sau *acela*. Astfel, limbajul nu creează arborii, ci îl creează pe *a fi arbore* (și nu, de exemplu, plante în general sau reprezentînd o altă specie). Acesta este modul în care limbajul ne conduce spre o lume ordonată de lucruri. Delimitînd modalități ale *existenței*, el ne permite să constatăm sau să recunoaștem în lume *entități*

corespunzînd acestor modalități oferindu-ne, în acest fel, posibilitatea de a cerceta lucrurile în ele însele.” [13]

Avînd în vedere cuvintele intraductibile, cuvintele specifice unei limbi, Noica adoptă pozițiile unui naturalism lingvistico-filozofico-poetic: „Acesta și este lucrul minunat cu limbile naturale, că pînă la urmă orice se poate traduce în orice limbă: se pot traduce cărți întregi, se traduc poeme, gînduri, se pot traduce chiar și expresii tipice. Dar nu se poate traduce cîte un cuvînt.

Un cuvînt e un arbore. Că s-a născut pe pămîntul tău ori a căzut ca o sămîntă din lumea altora, un cuvînt este, pînă la urmă, o făptură specifică. A prins rădăcini în huma țării tale, s-a hrănit din ploile ei, a crescut și s-a resfirat sub un soare ce nu e nicăieri același, iar așa cum este nu poate fi lesne mutat din loc, transplantat, tradus.” [14]

Problema polisemantismului și a nuanțelor semantice nu este specifică doar limbajului poetic, ci și limbajului ca atare. Omul trebuie să rămînă ființa care sesizează, care încîlcește și descîlcește nuanțele. Pierderea acestei capacități ar însemna un regres:

„Esențiale omului îi sînt nuanțele. În ziua în care n-am vedea decît cele șapte culori fundamentale, nu și infinitatea de culori și amestecuri ce n-au nume (ce culoare are o piatră? ce culoare are chipul omului?), vom fi murit artisticeste. Dacă, într-o zi, ca vorbitori de limbă română, nu vom mai face deosebirea dintre *către* și *spre*, vom fi trădat spiritul limbii. Esențiale omului îi sînt nuanțele de înțeles. Esențiale îi sînt cuvintele. [...]

Dacă omul e o ființă a nuanțelor, bogăția aceasta de sensuri a cuvintelor ne e necesară. Nu e numai o chestiune de cunoaștere de sine, nu e numai una de filosofare; este și una ce *privește ziua de mîine*. A te cufunda în trecutul unei limbi expresive, cum e limba noastră, înseamnă a te gîndi la viitorul cuvîntului omenesc. Căci într-adevăr, cum vor vorbi oamenii de mîine, dacă vor înțelege să înfrîngă spărtura logos-ului în limbi naturale? Vor pune, oare, în joc un logos simplificat, mecanizat?” [15]

Și Eminescu e o ființă a nuanțelor, „E un om care dă seama de lucruri, un *semădău*, după propria sa expresie. Dă seama de limbă.

Dacă sînt margini în limbă, undeva sunt și nemargini:

A pus în tine Domnul nemargini de gîndire...

scrie poetul în *Feciorul de împărat fără stea*. Asemenea nemargini sînt în limba sa și în oricare limbă. Nemargini *trebuie* să fie, de vreme ce oricare limbă este vorbirea însăși, fiind datoare să exprime totul. Dar ciudățenia este că marginile vin din afară, pe cînd nemarginile dinăuntru. Dacă ști din afară o limbă, nu-i poți vedea decît marginile. De posibilitățile ei nesfîrșite dai seama dinăuntru. Ești semădău al limbii doar dinăuntru. Așa încerca Eminescu să fie, dînd seama de toate înțelesurile cîte unui cuvînt, pînă și ale cuvîntului *samă*.” [16] Explicînd etimologii și sensuri care păreau pierdute, poetul poate folosi și virtualități semantice pe care i le permite sistemul limbii, chiar dacă în felul acesta uneori e încălcată norma. Granița dintre *spus* și *nespus*, dintre *de nespus* și *posibil de spus* e o graniță flexibilă, pe care o poate trece doar un *împătimit* al limbii: „Limba aceasta omenească reprezintă și ea *o lume ca nelumea*. Este un *dezbin* pe care-l aduce ea față de natură și, prin cultură și creație poetică, dezbinul devine cîteodată rodnică *ruptură* cu sine a omului. *Dezbinul meu din suflet*, spune Eminescu.” [17] Trecerea în nemargini se face nu doar la nivel lexical, ci și la nivel gramatical, de pildă prin utilizarea formelor inverse ale unor timpuri verbale compuse.

Coșeriu susține și din perspectiva filozofiei limbajului identitatea esențială dintre limbajul ca atare și poezie (literatură): „Această identitate esențială se poate susține cu foarte bune argumente și în planul filozofiei limbajului. Într-adevăr, ca unitate de intuiție și expresie, ca pură creație de semnificate (care corespund «modului de a fi al lucrurilor») – dacă vom considera subiectul creator ca absolut (adică numai în relația sa cu ceea ce este creat) – limbajul este echivalabil poeziei, dat fiind că și poezia corespunde tocmai înțelegerii intuitive a ființei. Asemeni limbajului, și poezia ignoră distincția dintre adevărat și fals, între existență și inexistență: atît limbajul, cît și poezia sînt „anterioare” (preliminare) acestor distincții. Pe de altă parte, poezia, ca și limbajul, este aprehensiune a universalului în individual, obiectivare a conținuturilor intuitive ale conștiinței.” [18]

„La urma urmelor, ce-ți trebuie ca să poți da nume de negrăitului? – se întreabă Noica, el însuși creînd lingvistic prin substantivizarea locuțiunii adjectivale cu origini verbale *de negrăit* –. O simplă libertate, aproape un joc al gândului și cuvîntului cu ele însele. Dar nu se joacă decît cel care s-a *împătimit* în ele, pînă la a deveni din supus al lor stăpîn. Trebuie multe încercate rătăciri prin lumea gândului și cuvîntului, ca să știi care sînt marginile și nemarginile lor. Abia atunci poți face din ele un fel de poduri pe care să le arunci peste neantul ce-ți stă în față, ca podul acela peste Dunăre al împăratului, *un gînd de piatră repezit din arc în arc*. Și atunci abia, după ce ai petrecut și învățat toate, cu amărăciunea lor, poți spune, printr-o simplă răsturnare nefirească pentru topica limbii tale, care nu știe decît de *zilele lungi și lungile zile*:

Ai milă și stinge lungi zilele mele” [19]

Alinarea prin apelul la limbajul ca atare nu se ridică la intensitatea imaginii limbajului poetic, dar îl cuprinde: „Și *păianjenul țese, dar cu pînza lui nu se fac haine*, spune un proverb de-al nostru. Vorbim și noi, dar nu ne îmbrăcăm cu adevărat gîndul, de vreme ce vorbim fără înțelesul mai adînc și mișcător al cuvintelor. Poate adesea nici nu ne gîndim cu adevărat gîndul. Norocul nostru este că sufletul nu ne e bîntuit de patimi atît de mari și nici de un sentiment al urîtului atît de puternic ca acelea încercate de Eminescu. Dar chiar și în noi patimile și urîtul stau la pîndă să ne destrame. Limba noastră, una dintre cele care nu au luat de-a gata cuvintele, ci le-a făcut și prefăcut cu greu singură, ne ajută să dăm formă informului. E frumoasă. Dacă a putut însenina o clipă pe Eminescu, să ne întoarcem cu încredere și noi la rostirea românească.” [20]

Scriitorul trebuie să scoată la suprafață zăcămintele prețioase sedimentate în limbă. Asemeni lui Coșeriu, și Noica crede că limbajul poetic și valorile sale sînt cuprinse în limba ca atare iar scriitorii și poeții, asemeni minerilor, trebuie să le scoată la lumina soarelui: „Fiecare scriitor și fiecare om de cultură pedepsit cu limba română, așa cum spunea Cantemir încă (dar cu sensul de *a educa*, pentru *a pedepsi*), trebuie să se întrebe de fiecare dată, în orice domeniu de creație ar lucra, și mai ales în creația literară ori filozofică: am oare în mîna nisip cu aur? sau am nisip gol? Și pot eu scoate aurul de acolo, ca zlătarii aceia de veacuri de prin munții Apuseni [...]?” [21]

Tot ce creează nou Eminescu în limbaj se găsește deja, ca virtualitate, în limba română. Noica se întreabă, după ce amintește o serie de creații lexico-gramaticale eminesciene, printre care inversiuni neașteptate și rime de o mare frumusețe: „Ce gust al meșteșugului și limbii îl poate îndemna la toate aceste exerciții? Eminescu simte că răsturnările aduc ceva nou gândului și inimii, ca să nu spunem și gramaticii.” [22] Analizînd o serie de expresii verbale și forme verbale inversate, filozoful sesizează modalități semantice în exprimarea temporalității: „Toate acestea ar merita să fie cercetate și puse în ordine de vreun grămătic cu simț filozofic [23], cum au fost și sînt cîtiva în cultura noastră. Căci însăși limba noastră te face să filozofezi, atunci cînd nu te resemnezi să rămîi structuralist. În formele acestea de rostire și de modulare a rostirii n-ar trebui să vedem doar una din rădăcinile simțului nostru artistic și a unei înclinări – pe care uneori ne-a plăcut s-o exagerăm – spre poezie. S-ar putea vorbi nu numai de o înclinare spre reflexiunea de înțelepciune – și ea prea mult slăvită la noi –, ci de o înclinare spre o reflexiune mai tehnică, cea logică, de pildă.

În general, cugetul nostru pare a fi făcut investigații în clar-obscurul gîndirii și, mai ales, în zonele *pregătitoare* de gîndire clară. La treapta de luciditate la care a ajuns cultura de astăzi, aiurea ca și la noi, putem avea îndrăznirea de-a anexa logicului unele zone mai subtile și de a a-i căuta rădăcinile.” [24]

Vorbînd despre marea poezie, Noica oferă o frumoasă definiție poetico-filozofică: „Vrei să știi ce e marea poezie? E tristețea că devenirea într-o ființă nu e întotdeauna lotul lumii. Că totul se surpă, în orele devenirii într-o devenire a timpului devorator, ca în *Sonetul 19* [25] și în aproape toate sonetele lui Shakespeare, ca în Hölderlin, ca în Eminescu.” [26] În lupta dintre timpul devorator al frumuseții lumii și timpul operei poetice învinge, prin durată, cel din urmă.

Figura tutelară a unei literaturi, formatorul, făuritorul din dimineața culturii e întrupată într-un arhetip: „Fiecare cultură are într-un ceas al ei un *om deplin*, un arhetip: Homer – Dante – Shakespeare – poate Cervantes – Goethe. La noi, Eminescu.

E ceasul unic în care limba nu e încă deplin formată, istoria comunității e deschisă, spiritul culturii e încă nedefinit. Acel ceas e irepetabil. Nu vom mai avea un Eminescu, așa cum nici culturile cealalte nu au mai avut un Dante, un Shakespeare, un Goethe.” [27]

Vorbind despre manuscrisele eminesciene, îndeosebi despre manuscrisul 2287, Noica afirmă: „Întocmai cuvintelor noastre, Eminescu spune mai mult decît exprimă. Păstrează un rest. Acest rest este de găsit la propriu în manuscrisele sale, printre care cîte unul ar putea fi privit drept un adevărat Archaeus al culturii noastre.” [28] Sînt citate în continuare fragmente în care marele poet meditează asupra fanteziei creatoare, asupra talentului și geniului, asupra „momentelor argintoase ale poeziei, în care omul vede umbra luminoasă a lucrurilor fără ca ele să-i escite voința”, asupra „cercului de forme” al lumii.

Poetul este cu adevărat poet prin fantezie, gînd și limbă, după cum spunea Eminescu, adică prin imaginație, substanță și formă. În privința limbii Noica afirmă: „Poezia e cuvînt. Filozofia e cuvînt. Lumea toată, într-un fel, a devenit azi cuvînt, de la codul genetic pînă la semnalele electromagnetice. Poetul are de pus în joc un cuvînt care, pe planul lui și după legea lui, să pună în mișcare inimile și cugetele, așa cum cuvintele limbajelor științifice au sfîrșit prin a pune în proces organizat materia moartă.” [29] Pentru că tînărul poet, crede Eminescu, nu este pe deplin stăpînul limbii și nu știe să dozeze „partea de natură, adică de transmisiune și întîmplare în cunoașterea vorbei, și partea de cultură” [30], Noica afirmă: „Este și în limbă, ca și în lucrurile universalului concret, *un material de finețe și de distincțiuni*, fără de care oamenii nu vorbesc, ci mai degrabă glăsuiesc, ciripesc, ca păsările. Dar de unde începe cuvîntul adevărat și care e funcția cuvîntului, dincolo chiar de transmisiunea înțelesurilor, iată o problemă care s-ar putea să cadă în primul rînd în lotul celui ce cutează a fi poet.” [31]

Tinerii poeți de limbă română trebuie să refacă întreaga experiență eminesciană, „o experiență care a fost deopotrivă una a *cuvîntului* din toate limbile mari, ca și una a cuvîntului din limba noastră; una a *gîndului* din mai toate filozofiile; una a *fanteziei* din mai toate lumile pămîntului și cerului.” [32]

Identificarea, deși seducătoare, dintre limbajul ca atare și poezie nu poate fi totuși acceptată, crede Coșeriu, tocmai pentru că, spre deosebire de limbajul poetic, limbajul ca atare nu este absolut, iar limbajului poetic îi lipsește o dimensiune fundamentală, și anume *alteritatea*: „Ca activitate a subiectului «relativ» (dotat cu «alteritate»), limbajul înseamnă înțelegere și structurare a «lumii», dar nu e interpretare a ei, nici creatoare de lumi posibile. În schimb poezia este întotdeauna absolută și, tocmai de aceea, creează și *alte* lumi posibile. Poezia trebuie să fie interpretată, deci, ca «absolutizare» a limbajului, absolutizare care, însă, nu apare în planul lingvistic ca atare, ci în planul *sensului textului*.” [33]

Filozoful de la Păltiniș și magistrul de la Tübingen cred amîndoi că analiza discursului (lingvistica textului) trebuie să aibă în vedere în primul rînd textul literar (Noica îl adaugă și pe cel filozofic) și că această lingvistică a textului trebuie să fie o hermeneutică a sensului: „Sensul apare doar în discursuri, însă în *toate* discursurile, nu doar în cele literare. Totuși textul literar ocupă sub acest aspect o poziție privilegiată, deoarece poezia («literatura» ca artă) este spațiul plenitudinii funcționale a limbajului: al maximei manifestări a posibilităților sale. De aceea, lingvistica textului este (sau trebuie să fie) în primul rînd *hermeneutică literară*.” [34]

Referințe

- [1] V. art. nostru *Surse ale lingvisticii textului la Eugeniu Coșeriu*, în rev. „Studii de Știință și Cultură”, vol. XI, nr. 1, 2015, pp. 57-64.
- [2] Ion Hirghiduș, *Filosofia lui Constantin Noica între suflet și spirit*, în *Analele Universității din Craiova*, Seria: Filozofie, nr. 24 (2/2009), pp. 81-82.
- [3] Constantin Noica, *Șase tipuri fundamentale de rostire*, în vol. *Scrisori despre logica lui Hermes*, Editura Cartea Românească, București, 1986, p. 76.
- [4] *Ibidem*, pp. 77-78.

- [5] Eugeniu Coșeriu, *Teze despre tema „limbaj și poezie”*, în vol. *Omul și limbajul său*, Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală, Antologie, argument, note, bibliografie și indici de Dorel Fînaru, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009, p. 164.
- [6] *Șase tipuri fundamentale de rostire*, în vol. *cit.*, p. 80.
- [7] *Despre natură în graiul românesc*, în vol. Constantin Noica, *Introducere la miracolul eminescian*, Ediție îngrijită de Marin Diaconu și Gabriel Liiceanu, Humanitas, București, 1992, p. 177.
- [8] *Ibidem*, p. 178.
- [9] Eugeniu Coșeriu, *Teze despre tema „limbaj și poezie”*, în vol. *Omul și limbajul său*, p. 162.
- [10] *Despre timp și treier*, în vol. *Introducere la miracolul eminescian*, p. 194.
- [11] V. Martin Heidegger, *Originea operei de artă*, Traducere și note de Thomas Kleininger și Gabriel Liiceanu, Studiu introductiv de Constantin Noica, Humanitas, București, 1995.
- [12] *[Urîtul sufletului și frumusețea cuvintelor]*, în vol. *Introducere la miracolul eminescian*, p. 217.
- [13] Eugeniu Coșeriu, *Zece teze despre esența limbajului și a semnificației*, în vol. Eugeniu Coșeriu, Dorel Fînaru, Dumitru Irimia, *Mic tratat de teorie a limbii și lingvistică generală*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2016, p. 532.
- [14] *Despre a doua comoară a limbilor*, în vol. Constantin Noica, *Cuvînt împreună despre rostirea românească*, Editura Eminescu, București, 1987, p. 201.
- [15] *Cuvînt împreună...*, p. 202 și 204.
- [16] *Margini și nemargini ale limbii*, în vol. *Introducere la miracolul eminescian*, p. 140.
- [17] *Ibidem*, p. 142.
- [18] *Teze despre tema „limbaj și poezie”*, în vol. *Omul și limbajul său*, pp. 164-165.
- [19] *Margini și nemargini ale limbii*, în vol. *Introducere...*, p. 142.
- [20] *Despre natură în graiul românesc*, în vol. Constantin Noica, *Introducere la miracolul eminescian*, p. 219.
- [21] „*La ce bun limba română?*” sau “*Caietele lui Eminescu*”, în *Introducere...*, p. 225.
- [22] *Despre iscusitele răsturnări și Eminescu*, în *Introducere...*, p. 313.
- [23] Așa procedează, de pildă, Dumitru Irimia în vol. *Limbajul poetic eminescian*. E nevoie însă și de un filozof cu simț gramatical, un adevărat filozof al limbajului, așa cum e Noica.
- [24] *Introducere...*, p. 314.
- [25] Cenuși din Phoenix încă fumegând./Te văd cum spulberi, nemilos, și cum/Din colții tigrlui ai rupt... De când/M-aștepți, o, Timp! Întoarce-mă acum/În glie dacă vrei, și fă-mi să spere/Când poarta primăverii le-o strivești./Zăpezile... că totul ți-e-n putere./Un lucru nu-ți îngădui: să slutești/Iubitului gingașele sprâncene./Când mângălești cu anticul penel;/Îndură-te și iartă-l de blesteme./Că e sortit urmașilor model.../Oricum, în versul meu, chiar de n-ascuți,/Mai tânăr va trăi, și ani mai mulți. (William Shakespeare, *Sonnets. Sonete*, Parallel texts, Translated into Romanian by Radu Ștefănescu, Contemporary Literature Press, The University of Bucharest, București, 2015, p. 33).
- [26] *Jurnal de idei*, Editura Humanitas, București, 1990, p. 102.
- [27] *Ibidem*, p. 234.
- [28] *Introducere...*, p. 361.
- [29] „*Poesia junilor*”, în *Introducere...*, p. 138.
- [30] *Ibidem*.
- [31] *Ibidem*.
- [32] *Ibidem*, p. 139.
- [33] *Teze despre tema „Limbaj și poezie”*, în vol. Eugeniu Coșeriu, *Omul și limbajul său*, p. 165. Iată și teza 7 din *Zece teze despre esența limbajului și a semnificației*: „Ca identificare a unei modalități a existenței, *semnificația* este un act de cunoaștere, mai precis, asemeni poeziei (și artei în general), de *cunoaștere intuitivă*. Aceasta i-a făcut pe unii filozofi să identifice limbajul cu poezia, cel puțin în ceea ce privește actele imaginare de creație. Cu toate acestea, semnificația (și, în

consecință, limbajul) nu este identică cu poezia. Pe de o parte, semnificația este întotdeauna opera unui subiect înzestrat cu *alteritate*, în timp ce poezia (ca și arta în general) este opera unui subiect absolut (care se instituie ca absolut). Pe de altă parte, limbajul ca atare nu este decât semnat (lexical, categorial, gramatical, ontic), în timp ce poezia este o *spunere* cu substanța sa proprie. Filozofii care identifică limbajul și poezia nu consideră limbajul decât ca *spunere* (a unui subiect absolut). Noi afirmăm, dimpotrivă, prioritatea limbajului și față de poezie. E cu totul altceva a spune că limbajul poetic este limbajul în plenitudinea sa funcțională.” (*Zece teze despre esența limbajului și a semnificației*, în *Mic tratat...*, p. 531)

[34] *Lingvistica textului ca hermeneutică a sensului*, în *Mic tratat...*, p. 1136.

Bibliografie

Coșeriu, Eugeniu; Fînaru, Dorel; Irimia, Dumitru, *Mic tratat de teorie a limbii și lingvistică generală*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2016.

Coșeriu, Eugeniu, *Omul și limbajul său*, Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală, Antologie, argument, note, bibliografie și indici de Dorel Fînaru, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009.

Fînaru, Dorel, *Ars poetica eminesciană*, Editura Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Suceava, 2006.

Fînaru, Dorel, *Delimitări în lingvistica textului: text informativ – text literar*, în „Meridian critic”. Annals „Ștefan cel Mare” University of Suceava. Philology Series, vol. 27, nr. 2, 2016, pp. 189-191

Fînaru, Dorel, *Valențe ale lingvisticii textuale coșeriene*, în vol. *Normă-sistem-uz: codimensionare actuală*, vol. I, Universitatea de Stat din Republica Moldova, Chișinău, 2012, pp. 16-23 (Conferință în plen la Colocviul Internațional de Științe ale Limbajului „Eugeniu Coșeriu”, ediția a XI-a, Chișinău, 12-14 mai 2011).

Heidegger, Martin, *Originea operei de artă*, Traducere și note de Thomas Kleininger și Gabriel Liiceanu, Studiu introductiv de Constantin Noica, Humanitas, București, 1995.

Hirghiduş, Ion, *Filosofia lui Constantin Noica între suflet și spirit*, în *Analele Universității din Craiova*, Seria: Filozofie, nr. 24 (2/2009), pp. 81-101.

Irimia, Dumitru, *Limbajul poetic eminescian*, Editura Junimea, Iași, 1979.

Noica, Constantin, *Cuvînt împreună despre rostirea românească*, Editura Eminescu, București, 1987.

Noica, Constantin, *Introducere la miracolul eminescian*, Ediție îngrijită de Marin Diaconu și Gabriel Liiceanu, Humanitas, București, 1992.

Noica, Constantin, *Jurnal de idei*, Editura Humanitas, București, 1990.

Noica, Constantin, *Scrisori despre logica lui Hermes*, Editura Cartea Românească, București, 1986.

Stuparu, Lorena, *Funcția ontologică a limbajului poetic eminescian la Constantin Noica*, în *Analele Universității din Craiova*, Seria: Filozofie, nr. 24 (2/2009), pp. 72-80.